

Slikarstvo nepr

PRILOG: O IZLOŽBI VLAHA BUKOVCA (1855-1922)

Izložba *Vlaho Bukovac, slikarstvo neprolazne lepote*, otvorena u Galeriji Srpske akademije nauka i umetnosti u Beogradu 24. decembra 2020, "jedan je događaj". Ovom jezgrovitom a sveobuhvatnom ocenom predsednika SANU prof. dr Vladimira Kostića, može se predstaviti izložba kojom se ova institucija odužila svom uglednom članu od 1884. (Srpsko učeno društvo) i 1892. (Srpska kraljevska akademija).

Osim estetskog zadovoljstva koje pobuđuju mnoge Bukovčeve slike, izložba je događaj – i to ne samo u našim okvirima – zato što je postavljena tako kako jeste: u njoj dominira slikar, njegova probrana dela mogu da dišu i neposredno se susretnu sa posmatračem. Autor izložbe i članovi tima – stručna saradnica Galerije SANU i organizatorica Rada Maljković, asistentkinja Andrea Raičević, dizajneri Aleksandar Radosavljević, Peter Krajnc, Amar Dacković i Miroslav Lazić, sklonili su se u senku da bi na zidovima Galerije SANU zablistao Bukovac.

Takvu koncepciju izložbe izneo je njen autor dr Igor Borožan, profesor evropske umetnosti novog veka na Odeljenju za istoriju umetnosti Fi-

Ružičasti san, 1916, Državna umetnička kolekcija dvorskog kompleksa u Beogradu

Zainteresovan za markantnu Bukovčevu ličnost koju su formirale "dikensovske pustolovine", plovidba na dubrovačkom jedrenjaku, boravci u Njujorku, San Francisku, Južnoj Americi, razni poslovi kojima je zarađivao za život neprestano se boreći da postane ono što je bio – rođeni slikar, autor izložbe Igor Borožan počinje i završava izložbu njegovim autoportretima iz 1883. i 1919 (Narodni muzej, Beograd; Kuća Bukovac, Cavtat). S njih posmatra živo i pronicljivo lice slikara

Piše: **Saša Brajović**

lozofskog fakulteta u Beogradu, čije su obrazovanje i kultura u njenom temelju. Borožanovo profesionalno, estetsko i emocionalno interesovanje za Bukovca veoma je zrelo, traje više od decenije i potvrđeno je tekstovima objavljenim u domaćim i međunarodnim zbornicima. Kao naučnik, Borožan je učestvovao u reviziji tzv.

"salonskog slikarstva", ranije ne odveć cenjenog, i podizanju ugleda tzv. "ulepšanog sveta buržoaskog realizma" (Aleksa Čelebonović). Ta posvećenost krunisana je i monografijom *Umetnički preobražaji Vlaho Bukovca u kontekstu evropskog slikarstva* (Galerija SANU, Beograd, 2020), koja je takođe deo izložbe.

olazne lepote

Autoportret, 1883, Narodni muzej, Beograd

Kćerka Salomona Bergera, 1897, Moderna galerija, Zagreb

VEČITA PORUKA: Mada je Borozan mogao predstaviti mnoge Bukovčeve slike koje se čuvaju u srpskim institucijama kulture, i napuniti zidove Galerije SANU, on je izabrao samo one najbolje koje, pri tom, potvrđuju najizrazitije umetničke preobražaje slikara. Tako je, recimo, jednoj od najboljih u Bukovčevom opusu, diptihu *Dedal i Ikar* i *Ikarov pad* iz 1898 (Narodni muzej, Beograd), koji predstavlja tek probuđenu vedrinu i radoznalost mladosti i, istovremeno, njen teški sunovrat u ništavilo, darovan ceo zid. Posmatrač, zato, mora osetiti njenu večitu filozofsku poruku.

Izložba predstavlja 34 slike radene tehnikom ulja na platnu i dve oleografije. Uprkos svim nevoljama izazvanim epidemijom, stigle su iz Narodne galerije u Ljubljani, Moderne galerije u Zagrebu, Muzeja i galerija Konavala – Kuće Bukovac u Cavtatu, Muzeja Srpske pravoslavne crkvene općine u Dubrovniku, Kolekcije Branka Roglića iz Zagreba i Kolekcije Vugrinec iz Varaždina. Većina slika je iz Beograda: Narodnog muzeja, Državne umetničke zbirke dvorskog kompleksa na Dedinju, Muzeja Jugoslavije, Doma Jevrema Grujića, Umetničke zbirke Medija centra *Odbrana*, Doma Vojske Srbije. Tu su i slike iz Spomen-zbirke Pavla Beljanskog i Galerije Matice srpske u Novom Sadu, te Muzeja rudničko-takovskog kraja iz Gornjeg Milanovca. Iz Umetničke zbirke SANU izloženi su predlog imenovanja Bukovca za redovnog člana SKA 25. januara 1905. i portret umetnika, bareljef Đorđa Jovanovića iz 1925. godine.

Izložba potvrđuje da je saradnja među kolegama, istoričarima umetnosti, bila izuzetna. Posebno se može istaći posvećenost Antonije Rusković Radonić, ravnateljice Kuće Bukovac iz Cavtata. Zahvaljujući njoj, stigli su izuzetni *Autoportret u ateljeu* (uz drugi deo diptiha, portret umetnikove supruge Jelice) iz 1914, *Autoportret u ogledalu* iz 1919, i neobične *Glave obitelji/Fantazija* iz 1906. godine.

Kolege iz Moderne galerije u Zagrebu poslale su izuzetni *Portret kćerke Salomona Bergera* iz 1897, bisere poput *Japanke* iz 1898. i *Male balerine* iz 1918,

Ikar i Dedal, 1. krilo diptiha, 1898,
Narodni muzej, Beograd

zuje na timski rad potreban da bi se stvorila dobra izložba.

Ikarov pad, 2. krilo diptiha, 1898,
Narodni muzej, Beograd

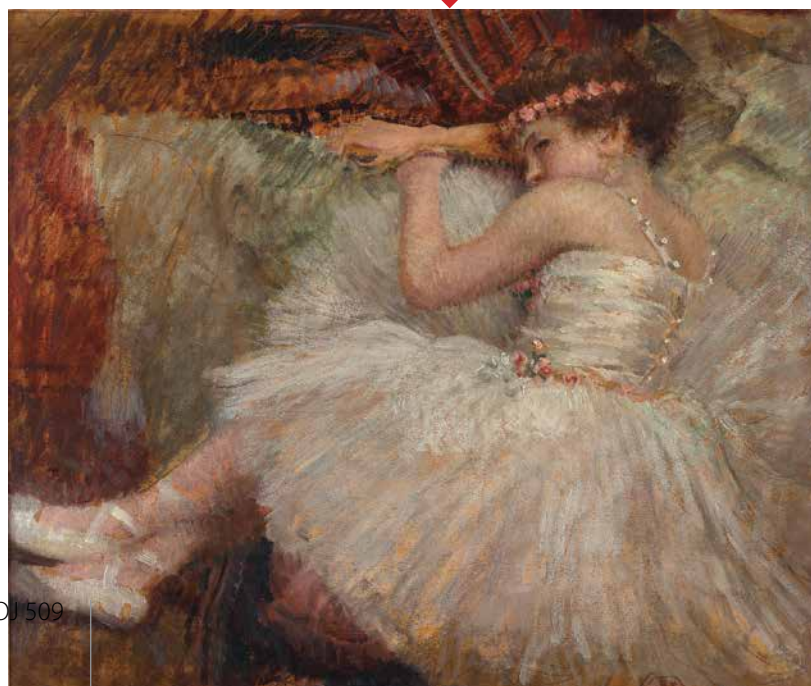
te esenciju umetnikove životne radosti i stabilnosti – sliku *Moje gnijezdo* iz 1897, grupni portret supruge, kćerke Marije i sina Age. Ove slike privlače najviše pažnje i “uzimaju” najviše vremena posmatraču, potvrđujući umetnikovu posvećenost *neprolaznoj lepoti*, kao i njegovu neprolaznu popularnost.

Saradnju iskazuje i film koji se može pogledati na monitoru. Snimile su ga konzervatorke Narodnog muzeja u Beogradu – Sanja Lazić, Nataša Ilić, Sofija Kajtez i Magdalena Drobnjaković, koje su više meseci provele čisteći *Belu ropkinju* iz 1909. i *Ružičasti san* iz 1916 (Državna umetnička zbirka dvorskog kompleksa na Dedinju). Film o restauraciji slike *Ružičasti san* nenametljivo, ali jasno prikazuje teški i strpljivi postupak čišćenja, bolje reći spasavanja jedne slike. Pri tom, uka-

PUSTOLOVINE I PREOBRAŽAJI:

Zainteresovan za markantnu Bukovčevu ličnost koju su formirale “di-

Mala balerina, 1918, Moderna galerija, Zagreb

▲ Kraljica Natalija Obrenović, 1882, Narodni muzej, Beograd

Moje gnijezdo, 1897, Moderna galerija, Zagreb

kensovske pustovine”, plovidba na dubrovačkom jedrenjaku, boravci u Njujorku, San Francisku, Južnoj Americi, razni poslovi kojima je zarađivao za život neprestano se boreći da postane ono što je bio – rođeni slikar,

Borozan počinje i završava izložbu njegovim autoportretima iz 1883. i 1919 (Narodni muzej, Beograd; Kuća Bukovac, Cavtat). Sa njih posmatra živo i pronicljivo lice slikara. U susretu sa umetnikom složenih identiteta, ličnih i profesionalnih, pri tom veoma plodotvornog, sklonog promenama formalnog jezika i sadržaja, često kontradiktornog u odnosu prema umetničkoj tradiciji i inovaciji, Borozan ga je, i u monografiji i na izložbi, držao “pod kontrolom” smeštajući ga u njegov kontekst. Tome je doprineo i sam prostor Galerije SANU, istovremeno umetniku, kao i dobro izabrane boje zidova, funkcionalno osvetljenje, stručno i jezgrovito, a ne popularno, napisane legende.

Veština portretisanja slikaru je donela prvu istinsku afirmaciju, najpre u rodnom Cavtatu, potom u Parizu i Beogradu. Na izložbi su prikazani portreti prvih Bukovčevih dobrotvora – Boža i Theodore Bošković, odlični portret Aleksandra Opujića, kao i njegove supruge Marije iz 1880. i 1881 (Muzej Srpske pravoslavne crkvene općine, Dubrovnik).

Pored njih nalazi se najbolji Bukovčev vladarski portret, reprezentativni i energični lik kraljice Natalije Obrenović iz 1882, prikazane u punoj figuri, kao i njen istovremeni dopojasni portret (Narodni muzej, Beograd). Iz Bukovčeve autobiografije *Moj život* saznaje se da je bio izrazito zadovoljan boravkom u srpskoj prestonici, opuštenom atmosferom na dvoru i čestim kontaktima sa kraljevskim parom. Osećao je, kako je zapisao, da je boravio u slobodnom prostoru koji ostvaruje “civilizacijski napredak”, i iz njega odneo Orden Takovskog krsta V stepena. Posebno je bio oduševljen kraljicom – “divnom mladom gospođom, kakovoj u ženskom svijetu toga doba teško bilo naći ravne”. Tehnički virtuozan u predstavljanju skupocennih materijala i cveća, ovaj portret, kako objašnjava Borozanova knjiga, izražava nove evropske tendencije u predstavljanju vladara, demistifikaciju i demokratizaciju monarha, približavanje estetici građanskog portreta. Takav portret želela je i samosvesna kraljica Natalija, po duhu, kao i slikar, Parižanka.

Manje su uspešni portreti kraljice Drage (oleografija, Muzej rudničko-takovskog kraja, Gornji Milanovac) i

kralja Aleksandra Obrenovića iz 1901 (Narodni muzej, Beograd), kao i portreti kraljeva Petra I (oleografija, Galerija Matice srpske, Novi Sad) iz 1903. i Aleksandra Karađorđevića (NM, Beograd) iz 1922. godine. Velika je šteta što iz Narodnog muzeja Crne Gore nisu stigli neki od portreta crnogorske dinastije Petrović Njegoš – knjaza Nikole i članova vladarske porodice, nastali prilikom Bukovčevog boravka na Cetinju 1883, koji bi upotpunili predstavu o njegovom portretnom umeću. To umeće pokazano je na relaksiranim a, istovremeno, teskobnom *Portretu mlade žene* i, posebno, na elegantnom, maneovskom *Portretu baronice Rukavine* (NM, Beograd).

PARISKI PERIOD I ZAGREB: Pre nastanka većine ovih portreta, Bukovac se formira u neprikosnovenoj umetničkoj prestonici, Parizu, na *École des Beaux-Arts*, kod slavnog Kabanela (Alexandre Cabanel). Taj pariski period (1877-1893) obojen je prožimanjem tradicionalnog i modernog, u stilu i temama. Kao i drugi “salonski” slikari, Bukovac balansira između kanonizovanih ideala klasične tradicije i diktata buržoaskog ukusa, odnosno tržišta. U tome on nije stradao, naprotiv: reklo bi se da je tu veštinu lako održavao celog života, suštinski ne remeteći vlastiti talenat i estetska načela. Na pariskom Salonu 1882. doživljava veliki uspeh sa *Velikom Izom* (Spomen-zbirka Pavla Beljanskog, Novi Sad). Ovaj prikaz raskošne ženske lepote utemeljen je u onovremenoj bulevarskoj kulturi, kontekstu gradskog morala/nemorala, odnosu prema ženama, posebno “posrnulim”, kao i u orijentalističkom diskursu. Još razmetljivija, *Putifarova žena* iz 1886 (Kolekcija B. Roglića, Zagreb) predstavljena je video projekcijom. Srodna im je i *Andromeda* (Narodna galerija, Ljubljana). Iz ovog perioda je i ciklus *Patricijki*, nastalih prema uzorima antičkog žanr slikarstva, koje na izložbi predstavlja *Atinjanka kod toaleta*, nalik na pompejanske freske (Muzej Jugoslavije, Beograd).

Najsloženiji i najsveobuhvatniji, idejno i tehnički najviše zahtevan, umno i fizički iscrpljujući, bio je Bukovčev zagrebački opus (1893-1898). U hrvatskoj prestonici Bukovac postaje istaknuti kulturni javni radnik, posvećen patriotskim temama,

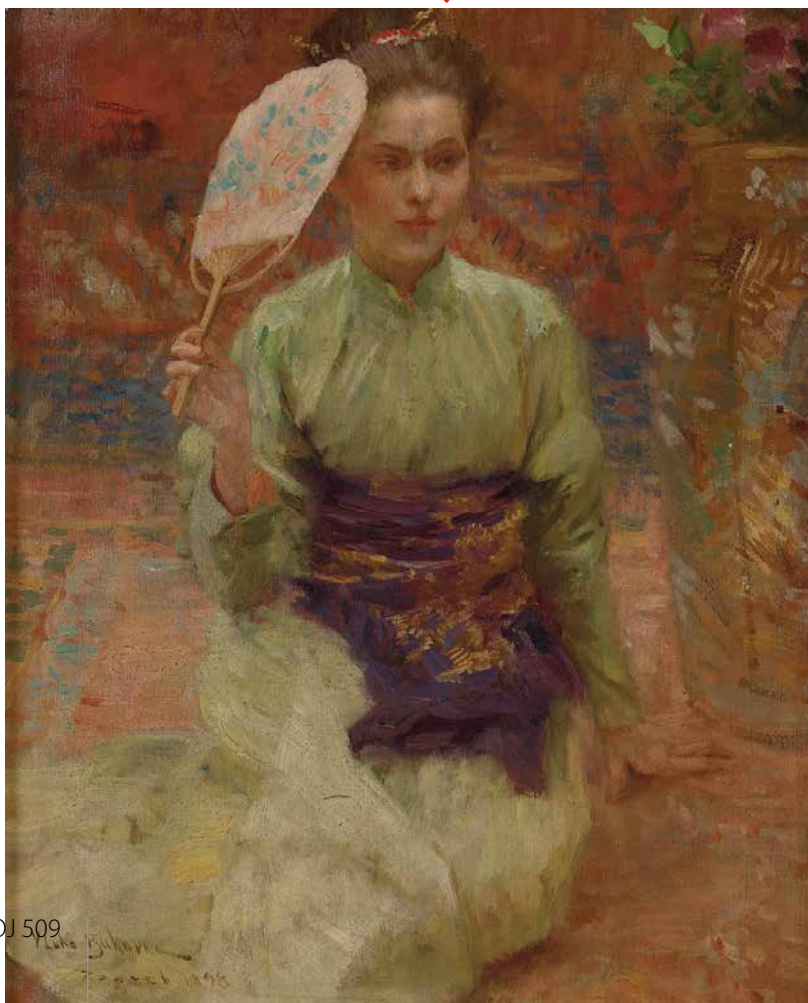

▲ **Portret baronice Rukavine, 1898, Narodni muzej, Beograd**

emancipator nacionalne umetnosti i utemeljivač zagrebačke škole koja je dala izuzetne slikare (Ivan Tišov, Bela Čikoš Sesija, Oton Iveković). Bukovčeva antologijska dela, multifiguralna i velikog formata – *Gundulićev san*,

Dubravka, monumentalna zavesa za novootvoreno Hrvatsko narodno kazalište *Glorifikacija ilirskog preporoda kao nastavak dubrovačke prosvjete* (tj. *Slava njima*, ili *Pozdrav Gunduliću*)

▼ **Japanka, 1898, Moderna galerija, Zagreb**

Autoportret, 1. deo diptiha, 1914, Kuća Bukovac, Cavtat, Muzeji i galerija Konavala

– uglavnom nepomerljiva sa svojih staništa, nisu mogla stići u Beograd. O njima se može saznati iz dokumentarnog filma koji se prikazuje na velikom ekranu, rađenom po scenariju Igora Zidića, u režiji Bogdana Žižića (Zagreb film, 1995). Ipak, zagrebački ciklus zastupljen je dobrim portretom Bele

Čikoš Sesije dok slika Kirku u svom ateljeu (Kolekcija Vugrinec), kao i izvanrednim, već pomenutim simboliističkim diptihom o Ikaru, portretima baronice Rukavine i kćerke Salomona Bergera.

Putujući iz Pariza do Beograda, Cetinja, Londona, živeći u Zagrebu i Beču, Bukovac se stalno sklanja u svoje *gnijezdo*, Cavtat. Posebno tokom tzv. "cavtatskog intermeca" (1898-

1902) nastaju remek-dela portretnog slikarstva, naročito pomenuto *Moje gnijezdo*, u kome plenerizam prerasta u pointilizam. Iz Cavtata je i neodoljivi lik malog Mila Bravačića (Kolekcija B. Roglića). Tu, u mediteranskom obzoru, koje ga je zauvek odredilo, slika i izuzetnu, svedenu *Japanku*.

PROFESOR U PRAGU: Poslednji Bukovčev umetnički ciklus, a time i segment izložbe, jeste praški (1903-1922). U Pragu je Bukovac postao profesor Akademije likovnih umetnosti, te se oslobodio diktata tržišta. Mogao se posvetiti vlastitoj virtuoznosti, naizgled lako stečenoj likovnosti, i onome u šta je verovao da je smisao umetnosti i života – lepoti. Kao profesor, iako posvećen akademskim normama, gotovo je avangardan, jer u nastavni program uvodi novine, posebno impresionistički postupak. Time je privukao mnoge studente, naročito hrvatske i srpske. Jedno vreme posvećen zaumnom tumananju kroz podsvesno, vraća se onom što ga je najviše zaokupljalo i radovalo – aktivima lepih, mladih žena i *umetnosti radi umetnosti* (*l' art pour l' art*). Na izložbi su zastupljena neka od najizrazitijih dela praškog perioda: zagonetna *Moderna Kirka* iz 1903 (Dom Jevrema Grujića), *Probuđena* iz 1908 (NM, Beograd), *Bela ropkinja* iz 1909. i *Ružičasti san* iz 1916 (Dvorska kolekcija), *Mladost – kraljica života* iz 1915 (Muzej Jugoslavije), te svetlucava i čarobna *Mala balerina* iz 1918 (Moderna galerija, Zagreb).

Pri tom, kako ukazuje Borožanova knjiga i izložba, Bukovac je u stalnom egzistencijalnom samoispitivanju, o čemu svedoče odlični autoportreti: *Sa cigaretom* iz 1911 (NM, Beograd), *U ateljeu* (deo diptiha sa portretom Jelice Bukovac) iz 1914, *U ogledalu* iz 1919, koji zaključuje izložbu.

Gotovo je nepotrebno reći da je ova izložba usred sadašnjeg zatamnjenja, kome je epidemija "samo" vrh, zaista svetlost. Ona nudi estetsko nadahnuće čak i onima koji Bukovčevu "modernu tradicionalnost" i "ulepšani svet" buržoaskog realizma – čiji je jedan od najboljih predstavnika, ne vole. Izložba je izuzetna prilika da se vidi istinska likovna kultura, najvišeg evropskog dometa. Povrh toga, ona je i poruka o tome šta evropski Beograd ima i može da predstavi i ostvari. 🇷🇪